

ULUSLARARASI BELGELERDE KADIN HAKLARI

Günümüzde insan hakları anlayışı, uluslar arası düzlemde siyasi ve medeni haklardan ekonomik, sosyal ve kültürel haklara doğru yaşadığı evrimle beraber, 20. yüzyılın son on yılında kadınların insan haklarının gelişiminde yaşamıştır. Bu dönemde özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel ve sosyal boyutları vurgulanarak çözüme yönelik yaklaşımlar öne çıkmaya başlamıştır.

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden bu yana bütün insanlar için, cinsiyet ayrımı olmaksızın temel hak ve hürriyetlerden eşit yararlanma kabul edilmişti. Ancak insan hakları kavramının erkek merkezli bir düşünce birikiminin ürünü olması, erkekleri ilgilendiren alanlara (kamusal) ilişkin olması kadın haklarını marjinal olarak algılanmasına neden olmuştur. Kadınları en fazla ilgilendiren ihlaller göz önüne alınmamıştır. Çünkü kadınlar en çok özel alanda var oldukları için bu alan tamamen göz ardı edilmiştir. Oysa kadınların, erkeklerden farklı olarak, örneğin okula gönderilmemek, zorla evlendirilmek, çalışmasına izin verilmemek, aile fertleri tarafından şiddete maruz bırakılmak, namus adına şiddet yaşamak ya da öldürülmek gibi bir çok insan hakları ihlaline uğradıkları ortadaydı. Kadınlara yönelik ihlaller devlet ya da onun adına güç kullananlarca yapılabildiği gibi, özel ve toplumsal alanda gerçekleşmekte ve insan hakları düzenlemeleri kapsamı dışında kalmaktaydı. Bugün pek çok toplumda kadınlar hala geleneksel değerlerle aile içi rolleri ile tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kadınların bedenleri devletin yada diğer aile bireylerinin denetimi altında tutulmaktadır. Bu durumun yadsınması, kadınların çoğunu İnsan Hakları Bildirgesi'nin getirdiği koruyucu önlemlerin kapsamı dışında bırakıyordu. Tüm bunlara rağmen bu olgunun nasıl bir insan hakkı ihlali olduğu hala algılanamamaktadır.

Uluslararası kadın hareketi, geleneksel insan hakları yaklaşımındaki özel alan-kamusal alan ayrımını sorgulayarak, on yıllık bir süreç içinde insan haklarının kapsamında temelli bir dönüşüme yol açtı. Böylelikle aile içi şiddet, toplu tecavüzler, kadının beden bütünlüğüne yönelik hak ihlalleri, cinsel hakların, doğurganlık haklarının ihlali BM kararlarında ve uluslararası sözleşmelerde insan hakları olarak yer almaya başladı.

1993 Konferansı'nın kadın haklarının insan hakları olduğunu dünya gündemine taşımak için iyi bir fırsat olduğu düşüncesiyle harekete geçen dünya kadınları, dünyanın dört bir köşesinden kadın kuruluşlarının ve bağımsız kadınların katıldığı büyük bir Kadının İnsan Hakları kampanyasında bulundu. Bu başarılı kampanya sonunda devletler düzeyindeki Dünya İnsan Hakları Konferansı "kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçası" olduğunu kabul etti. O güne kadar, "özel alan" içinde yer aldıkları için devletlerin yetki alanına girmediği varsayılmış insan hakları ihlalleri, devletler arası resmi konferans gündemlerine uluslararası kadın hareketi tarafından sokulmuş oldu.¹³

A PEKİN DEKLARASYONU

İlk Dünya Kadın Konferansı 1975 yılında Meksika'da yapıldı ve bu konferansın ardından 1975-85 yılları arası Kadının On yılı ilan edildi. Bu süre zarfında uluslar arası ve ulusal platformlarda kadın-erkek eşitliğini sağlama yolunda çalışmalar yapıldı. 2.Dünya Kadın Konferansı, 1980 yılında Kopenhag'da, 3. Konferans 1985 yılında Nairobi'de, 4. Dünya Kadın Konferansı is 1995 yılında Pekin'de yapıldı. Pekin Konferansına resmi delegasyonun yanı sıra hükümet dışı örgütlerden kadınlar da katılabildi ve kadının ilerlemesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması için bir "eylem platformu" oluşturulması görüşü benimsendi. 4. Dünya Kadın Konferansında Türkiye'nin de aralarında olduğu 183 ülke, 38 maddelik Pekin Deklarasyonuna imza koydu.

Hükümetlerin ve toplumun diğer aktörlerinin politika ve programlarını oluştururken "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" bakış açısı ile davranmaları gereği ve bunun için kararlarını almadan önce kadın ve erkeklerin bu kararlardan nasıl etkileneceklerini analiz etmeleri konusu 1995 yılında Pekin Eylem Platformunda kabul edildi.

- Aralık 1993'te özel olarak kadına karşı şiddeti ele alan ilk insan hakları belgesi olan "Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı Bildirge" BM Genel Kurulu'nda kabul edildi.
- 1994'te BM İnsan Hakları Komisyonu'na kadına yönelik şiddet konusunda özel bir raportör atanması ve kadın haklarının BM İnsan Hakları mekanizmaları içine dahil edilmesi kararlaştırıldı.
- Süreç, 1994'te Kahire'de yapılan ICPD, 1995'te Pekin'de yapılan Dünya Kadın Konferansı ve 2000'de New York'ta yapılan Pekin+5 BM Özel Oturumuyla devam etti.

PEKİN Deklarasyonu kısaca şöyle özetlenebilir.

Kadınlara Yönelik Şiddette Karşı Hükümetler Tarafından:

Hükümetler ve diğer aktörler kadına yönelik şiddeti ele alırken, bütün politika ve programlara cinsiyete dayalı bir bakış açısını ana görüş olarak yerleştirmek amacıyla faal ve görünür bir politika izlemelidirler.

- Kadına yönelik şiddeti kınamak ve Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Deklarasyonu'nda yer aldığı şekliyle şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik taahhütlerinden vazgeçmek için herhangi bir adet, gelenek yada dini düşünceleri ileri sürmekten kaçınmak;
- Evde, işyerinde, toplulukta veya toplumda herhangi bir tür şiddete maruz kalmış kadın ve kız çocuklarına yönelik olarak yapılmış yanlışları düzeltmek ve cezalandırmak için, ulusal yasaların cezai, medeni, çalışma hayatıyla ilgili ve idari yaptırımlarını uygulamak ve/veya pekiştirmek;
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, 21/ Uluslararası Medeni ve Politik Haklar Sözleşmesi'nde 13/ Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde, 13/ ve İşkence ve Diğer Zulüm, İnsanlık dışı veya Küçültücü Davranış veya Cezalandırmaya Karşı Sözleşme'de yer alanlar dahil olmak üzere kadına yönelik şiddetle ilgili uluslararası insan hakları maddelerini ve araçlarını onaylamak ve/veya uygulamak için faal olarak çalışmak;
- Kadına yönelik şiddetle ilgili bütün politika ve programlara cinsiyete dayalı bir bakış açısını ana görüş olarak yerleştirmek için faal ve görünür bir politika izlemek, yasaları uygulamakla görevli olanlar, emniyet mensupları, adli, tıbbi ve sosyal çalışmacılar, azınlıklarla, göçmen ve mültecilere ilişkin konularla ilgilenenler gibi bu politikaları uygulamakla sorumlu olanların, kadına yönelik şiddetin nedenleri, sonuçları ve mekanizmalarına ilişkin bilgi ve anlayışlarını artırmayı hedefleyen program ve önlemleri etkin bir şekilde teşvik etmek, desteklemek ve uygulamak, ve şiddet kurbanı kadınların, cinsiyete duyarsız yasalar veya yargılamaya veya yürütmeye ilişkin uygulamalar yüzünden tekrar kurban konumuna düşürülmesini engelleyecek stratejiler geliştirmek;
- Şiddete maruz kalmış kadınların adli mekanizmalara, ve ulusal yasaların öngördüğü şekliyle, gördükleri zararı telafi edecek hızlı ve etkili çarelere ulaşmalarını sağlamak ve bu mekanizmalar yoluyla haklarını aramaları için kadınlara, haklarının neler olduğu konusunda bilgi vermek;
- Erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış modellerini değiştirmek ve cinslerden birinin üstünlüğü yada aşağılığı düşüncesine ve erkeklerle kadınların klişeleşmiş rollerine dayanan önyargıları, geleneksel uygula-

maları ve bütün diğer yaklaşımları ortadan kaldırmak amacıyla, özellikle eğitim alanında, bütün uygun önlemleri almak;

- Yetkinin kötü kullanılarak kadına yönelik şiddete yol açmasından kaçınmak için adli, yasal, tıbbi, sosyal, eğitici, emniyet ve göçmenlerden sorumlu personele yönelik eğitim programlarını uygun şekilde oluşturmak, düzenlemek, geliştirmek ve finansmanını sağlamak, kadın kurbanların adil bir şekilde tedavi edilmesini garanti altına almak için, yukarıda sözü edilen personeli cinsiyete dayalı hareketlere ve şiddet tehditlerine duyarlı kılmak;
- Görevini yerine getirirken kadına yönelik şiddet hareketlerine başvuran polis, güvenlik güçleri veya devletin herhangi bir görevlisini cezalandıran halihazırdaki yasaları pekiştirmek, eğer yoksa, bu yasaları çıkarmak; bu tür şiddet uygulayanlara karşı halihazırdaki yasaları gözden geçirmek ve etkili önlemler almak.

Yerel yönetimler dahil Hükümetler, toplumsal örgütler, hükümet dışı kuruluşlar, eğitim kurumları, kamu ve özel sektör kuruluşları ve uygun olduğunda kitle iletişim araçları tarafından:

- Kadına yönelik şiddetin, kadının insan haklarını kullanmasına engel olduğu ve hakların ihlali anlamına geldiği konusunda halkı bilinçlendirecek toplumsal eğitim kampanyaları düzenlemek, desteklemek ve bunları finanse etmek;
- Medyanın, kadınlara erkeğin klişeleşmiş olmayan görüntülerini yayma ve şiddeti körükleyecek medyatik sunuş biçimlerinden kaçınma sorumluluğuna ilişkin bilinci artırmak ve medyanın içeriğinden sorumlu olanları, mesleki yönetim kuralları ve koşulları oluşturmaya teşvik etmek; ayrıca, medyanın, kadına yönelik şiddetin nedenleri ve etkileri konusunda halkı bilgilendirme ve eğitmedeki, bu konuda kamuoyunda bir tartışma açmadaki önemli rolüne ilişkin bilinci artırmak;
- Başta ev içi şiddet olmak üzere, kadına yönelik şiddetin değişik türlerinin yaygınlığına ilişkin araştırmalar yapmak, veri toplamak ve istatistikler oluşturmak;
- Kadın ticaretini engellemek için, kadın ve kız çocuklarının haklarını daha iyi korumak ve şiddete başvuranları hem adli hem de toplumsal yasalarla cezalandırmak görüşüyle halihazırdaki yasaları güçlendirmek dahil, kadın ve kız çocuklarının fahişelik, seks ticaretinin diğer türleri, evliliğe zorlama ve çalışmaya zorlama amacıyla alınıp satılmasını teşvik eden temel nedenleri ve harici nedenleri göz önünde tutarak hazırlanmış uygun önlemler almak.

B-KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ (CEDAW)

1979 yılında B.M.' de kabul edilip 1980'de yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) bu evrimin sonucunu yansıtan günümüzde "Kadınların İnsan Hakları Temel Bildirgesi" niteliğindedir. Sözleşmenin çıkış noktası soyut bir eşitlik anlayışı değil, somut ayrımcılıktır. Taraf devletler bu durumda sözleşmeye taraf olmakla bu tarihsel-sosyolojik gerçeği kabul etmekte ve aynı zamanda mevcut durumu değiştirmeye yönelik ahlaki ve siyasi bir taahhüt altına girmektedirler. Devletlerin birincil yükümlülüğü CEDAW'da ifadesini bulan güncel standartlara göre ayrımcılığı önleyen bir yasal sistem oluşturmaktır. Bu durumda temel kriter, uluslar arası sözleşmelerin ulusal yasalara yansıtılmasıdır.

Ülkemizde 14.10.1985 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"nde kadınlara karşı ayrımcılık terimi şöyle açıklanmaktadır: "Kadınların medeni durumuna bakılmaksızın ve kadın ile erkeğin eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama" anlamına gelir. Sözleşme taraf devletlere, çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğinin sağlanması için gerekli önlemleri alma zorunluluğu getirir.

Sözleşmenin 5. maddesi ve komitenin onu yorumlayan tavsiye metinlerinde, toplumlarda cinsiyete dayalı ayrımcılığın kökeninde örf, adet, kültürel, gelenek kaynaklı davranış kalıplarının varlığını açıkça kabul etmektedir. Dolayısıyla taraf devletler cinsiyete dayalı ayrımcılığı yok etmeyi taahhüt ettikleri oranda bu tür örf, adet, gelenek, kültür ve davranışlar yasalar ve uygulamalar aracılığıyla yok etme yükümlülüğünü de üstlenmişlerdir.

Bu sözleşmenin bazı maddeleri şöyle:

Madde 1: İşbu sözleşmeye göre, "kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Madde 2: Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadına karşı ayırımı ortadan kaldırmaya bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a) Kadın ile erkek eşitliği ilkesini, kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,

b) Kadınlara karşı her türlü ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de bulunması,

Madde 3: Taraf Devletler özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 5: Taraf devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a) Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek.

b- Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişmesinde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını ve her halükarda çocukların menfaatlerini her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak.

Avrupa Birliği Komisyonununun 1996 yılında kabul ettiği ve 2 Ekim 1997 Amsterdam'da Birleşmiş Milletler düzeyinde, "birliğin tüm politika ve faaliyetlerinin kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliği anlayışı yürütmeleri" şeklinde kabul edilen direktifin yasal temeli oluşturuldu. Konsey tarafından kabul edilmiş üye devletlerden ve aday ülkelerden bu alanlarda ulusal yasalarını kabul ettikleri direktiflere uygun olarak düzenlemeleri istenmiştir.